

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Facultatea de Istorie și Filosofie
Școala Doctorală Studii de Populație și Istoria Minorităților

Teză de doctorat
Perspective demografice privind ilegitimitatea în
Comitatul Sălaj (1858 – 1918)

REZUMAT

Conducător științific:

Prof. Univ. Dr. Ioan BOLOVAN

Doctorand:

Andreea SABO (căs. AVRAM-TEMES)

Cluj-Napoca

2019

CUPRINS

CAPITOLUL I. Introducere. Istoriografia, paradigma cercetării, surse și metodologia de lucru.....	3
CAPITOLUL II. Considerații generale privind ilegitimitatea în Transilvania.....	25
II.1. Evoluția nașterilor ilegite în Comitatul Sălaj între 1858-1918.....	30
II.2. Evoluția nașterilor ilegite în unele parohii din Sălaj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.....	49
II.3. Ilegitimitatea în rândul comunităților de etnie rromă din parohiile sălăjene.....	58
II.4. Manifestări ale ilegitimității în Sălaj pe durata Primului Război Mondial.....	66
CAPITOLUL III. Evoluția și structura mortalității în parohiile sălăjene.....	76
III.1. Cauzele deceselor și durata de viață în cazul copiilor ilegiti.....	76
III.2. Distribuția deceselor pe grupe de vârstă și mortalitatea infantilă.....	80
CAPITOLUL IV. Imaginea ilegitimității între moral și imoral.....	100
IV.1. Imaginea copilului ilegiti.....	103
IV.2. Copilul ilegiti între autoritatea laică și autoritatea ecleziastică.....	106
IV.3. Modalități prin care se legitimează copiii cu statutul de ilegiti și dreptul de ereditate.....	112
CAPITOLUL V. Derapaje ale vieții matrimoniale în Comitatul Sălaj. Concubinajul și divorțul.....	115
V.1. Manifestarea concubinajului în parohiile sălăjene.....	115
V.2. Manifestarea divorțului în parohiile sălăjene.....	176
CAPITOLUL VI. Femeia, factor al imoralității.....	185
VI.1. Imaginea femeii în folclor prin prisma fenomenului ilegitimității.....	206
CONCLUZII.....	209
BIBLIOGRAFIE.....	215
ANEXE.....	241

Cuvinte cheie: *ilegitimitate, natalitate, Comitatul Sălaj, copil, moralitate, femeie, concubinaj, divorț, mortalitate*

Argument

Sfârșitul secolului al XIX-lea precum și primele decenii ale secolului XX aduc pentru Transilvania importante schimbări, fie că sunt de ordin politic, economic, religios sau social influențând în mare parte modul de derulare a proceselor și fenomenelor legate de evoluția și dezvoltarea familiei ardelen. Perioada studiată este una formată în mare parte din comunități rurale, excepție făcând doar anumite zone urbane și regiunile imediat învecinate. Astfel, putem spune că avem de a face cu o lume a constrângerilor, în care comunitatea și cu atât mai mult biserica controlează și urmărește evoluția familiei de la constituirea sa. În condițiile în care orice dereglare în cadrul familiei afecta întreaga comunitate, se urmărea evitarea unor astfel de situații. În acest sens evenimentele majore din sânul familiei precum nașterea, căsătoria, inclusiv relațiile prenuptiale ale celor doi soți, botezul sau înmormântarea erau îndeaproape supravegheate de comunitate.

Spațiul supus cercetării se evidențiază datorită particularităților sale de natură confesionale, sociale dar și economice. Cercetând fenomenul ilegitimității în comitatul Sălaj considerăm necesară o abordare a temei prin prisma dimensiunii sale istorico-geografice pentru a evidenția trăsăturile sale specifice, dar și cadrul general în care este evidențiat acest fenomen. Astfel poziția geografică, caracteristicile etno-confesionale, dar și evoluția politică a regiunii studiate vin să influențeze în mod direct evoluția sa.

În acest sens alegerea temei de cercetare a avut la bază scopul de a îmbunătăți și completa informațiile deja existente cu privire la modul în care fenomenul ilegitimității influențează bunul mers al comunității și, în principiu, al familiei în Transilvania, precum și impactul acestui fenomen în localitățile județului Sălaj. Problema este mai puțin cercetată, dar importantă din punct de vedere istoric deoarece, o analiză mai complexă și o cercetare aprofundată a evenimentelor și fenomenelor anterior menționate, scot la iveală posibile modificări care nu au fost puse în lumină de istoriografia românească și care ar oferi o nouă imagine asupra percepției societății românești cu privire la problema ilegitimității și de ce nu, a moravurilor și obișnuințelor vieții sociale sălăjene.

Subiectul propus atrage atenția, fiind încă necercetat în totalitate în ceea ce privește regiunea Sălajului în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea.

Astfel, o cercetare de această natură va contribui, prin studierea mentalităților și observarea derapajelor din cadrul familiei (concubinaj, divorț) la descoperirea realităților familiale și cotidiene sălăjene. Ele sunt importante surse, care prin abordarea și particularitatea lor aduc o însemnată contribuție la identificarea percepției asupra familiei și evoluției acesteia la nivel universal.

Perioada studiată se întinde pe două secole, astfel, în cercetarea noastră, în primul rând, vom studia manifestarea fenomenului ilegitimității în parohiile care se încadrează în perioada cercetată, de la 1858 până la sfârșitul Primului Război Mondial, 1918. În al doilea rând vom urmări dezvoltarea acestui fenomen în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (1858-1900), studiile de caz pe parohiile sălăjene fiind esențiale în acest sens.

Alături de confesiunea greco-catolică, care reprezintă reperul central al studiului de față, un alt aspect important avut în vedere îl reprezintă abordarea etnică. Datorită materialului arhivistic avut la dispoziție nu am putut identifica cu exactitate existența altor etnii care au locuit în acest spațiu decât pe baza observațiilor făcute de preoți. Astfel, ne-am limitat în studiul nostru să analizăm manifestarea fenomenului ilegitimității în cadrul comunităților de etnie romă, care au fost menționate în sursă.

Trebuie avut în vedere faptul că studiul nostru se desfășoară pe o regiune majoritar rurală, ori în aceste condiții constrângerile sociale ale comunității sunt extrem de puternice.

Un alt aspect surprins în studiul nostru a fost existența concubinajului în comunitățile sălăjene. Pornind de la bogăția informațiilor furnizate de materialul arhivistic cercetat am încercat să reconstituim familii de concubini din comunitatea sălăjeană. Astfel, imaginea familiei tradiționale se schimbă semnificativ pe parcursul secolelor studiate, iar sub efectul modernizării apar o serie de derapaje care afectează societatea și, cu precădere, familia. Prin reconstituirea acestor familii putem identifica realitățile familiale și cotidiene ale acestor comunități.

Istoriografie

Problema ilegitimității fie ea tratată ca parte a fenomenului demografic sau pur și simplu ca o carență a comportamentului uman, a fost o temă mereu aflată în centrul de interes al cercetătorilor, care nu s-au sfiit în a prezenta acest fenomen atât prin prisma mentalităților colective, cât și a vieții religioase. Fenomenul ilegitimității, fără doar și poate, s-a manifestat în toate timpurile, nefiind unul izolat într-o anumită perioadă, astfel că demografia istorică nu face decât să scoată la lumină o altă latură a comportamentului uman. Relevante au fost însă statisticile demografice realizate de-a lungul timpului. Astfel, atât istoriografia universală, cât

și cea românească oferă o varietate de articole și studii în care sunt surprinse mai mult sau mai puțin carențele familiei, fie că vorbim de conviețuirile în concubinaj, fie că ne axăm pe relațiile întâmplătoare, extraconjugale, toate acestea ducând la un însemnat număr de nașteri ilegite. Istoricii demografici tratează cu un interes aparte problema ilegitimității nașterilor și datorită impactului pe care acest fenomen îl are asupra mentalității colective, identificând noi percepții asupra acestui fenomen. Astfel, din această perspectivă, fenomenul natalității, dar și căsătoria sunt percepute dintr-un alt unghi.

Ideea este susținută și de P. Laslett în lucrarea sa *Bastardy and his Comparative History* care amintea printre altele că una dintre principalele cauze ale decadentei sociale a fost creșterea numărului de nașteri ilegite. Istoriografia europeană prezintă amploarea fenomenului ilegitimității generat în urma relațiilor sexuale înainte de căsătorie, a relațiilor întâmplătoare sau a relațiilor incestuoase. Astfel, pentru Centrul și Estul Europei este semnalat fenomenul ilegitimității în comunități pe când în Sudul Europei și în țările mediteraneene acest fenomen este prezentat prin prisma abandonului. Adam Wilson identifică în lucrarea sa *Illegitimacy and its implications in mid-eighteenth century London: The evidences from the Foundling Hospital* faptul că majoritatea copiilor abandonați în Londra erau ilegiti. Ideea sa a fost combătută de către Valeria Fildes, care argumentează faptul că ilegitimitatea copiilor era doar unul dintre multele motive pentru care copii erau abandonați, un altul fiind și văduvia.

În studiile referitoare la vârsta porțivită căsătoriei și la modalitățile de încheiere a acesteia, sau în cele referitoare la mortalitatea infantilă, realizate de Scumbohm Jurgen, *Social differences in age at marriage*, în vol *Historians et populations* sau Richard Meckel cu *Infant Mortality* apare prezentat și acest fenomen, al ilegitimității. De asemenea, sunt întâlnite în istoriografia internațională studii referitoare la dezvoltarea ilegitimității realizate de Sogner S, Oldervoll J, *Illegitimate fertility and the marriage market in Norway 1800-1850*, în vol *Marriage and remarriage in Populations of the Past*, edited by J. Dupaquier, Et Helim, P. Laslett, M Livi-Bacci and S Sogner, London 1981, precum și studiul realizat de Shorter Ed. Rondel J. Et von de Walle, *The Decline of Non-Marital Fertility in Europe 1880-1940*, in *Population Studies* 25. Nr. 3 nov. 1971 prin intermediul cărora ne putem face o oarecare imaginea în ceea ce privește dezvoltarea și percepția ilegitimității din punct de vedere internațional. Istoricul englez Edward Shorter în lucrarea sa, *The Making of the Modern Family*, London 1976, tratează situațiile în care se încheie o căsătorie, dar și atitudinea tinerilor în fața noului mariaj încheiat. Astfel, în urma constatărilor sale, foarte ușor putem identifica cauzele care duc la sporirea relațiilor care nu au primit binecuvântarea bisericii și

care duc la un însemnat număr de nașteri ilegite. Acesta remarcă și identifică îndeosebi rolul superior al bărbatului în relaționarea sa cu femeia. Indirect, acesta prezintă modul de constituire a unei familii, bazată sau nu, pe sentimente. De cele mai multe ori, observă autorul, că afectivitatea lipsește în momentul încheierii căsătoriilor, acestea fiind constituite datorită statutului social al mirilor sau pe baza interesului material, neluându-se în considerare sentimentele sau dorințele mirilor. Statutul femeii este unul de supunere față de îndatoririle dobândite în urma mariajului. Odată cu secolul al XIX-lea, la nivelul mentalităților colective, survine o schimbare, în sensul că se pune un mai mare accent pe sentimente, afectivitate și de ce nu iubire, în cazul încheierii unei căsătorii.

Imaginea ilegitimității din punct de vedere internațional este completată de numeroasele studii din istoriografia românească. Istoricii români au acordat un interes aparte cercetărilor istorico-demografice privind familia din Transilvania. Ilegitimitatea a fost de multe ori tratată în studiile de demografie, precum și în studiile referitoare la constituirea și evoluția familiei. Astfel, istoriografii români valorifică pe cât se poate această sursă inedită și anume registrele parohiale, finalizând o serie de studii cu privire la reconstituirea și evoluția familiei. Sunt urmărite, de asemenea, și ciclurile vieții familiale, ajungându-se la formarea unei importante baze de date demografice. Bunăoară, au fost publicate numeroase studii care tratează fenomenul natalității, dar și pe cel al mortalității. O serie de studii vizează, de asemenea, problemele ce țin de viața cotidiană a românilor ardeleni. Printre acestea se numără și studiile referitoare la igiena țăranilor sau importanța regiei în societate. Astfel, Emanoil Elefterescu în studiile sale tratează astfel de probleme. Lucrarea *Higiena Populară* sau *Necesitatea religiei în omenire* stau mărturie în acest sens. Inevitabil, în studiile cu privire la fenomenele majore demografice, cum sunt nașterea sau căsătoria, au fost semnalate sau în unele cazuri intens dezbătute probleme precum nașterile ilegite sau concubinajul. Același Emanoil Elefterescu tratează în lucrarea sa *Despre răul concubinajului în poporul nostru* acest flagel. Problema concubinajului a fost tratată și în studiul lui Corneliu Pădureanu, pentru regiunea ardealului în *Concubinaj și ilegitimitate în unele așezări din județul Arad în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Astfel, o abordare a concubinajului în regiunea Sălajului vine ca o contribuție la sporirea fondului demografic existent. Alte studii asemănătoare, în care sunt pe larg tratate aspecte ce țin de familie și transformările din interiorul acesteia, sunt cele ale lui Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan în *Familia în satul românesc din Transilvania, Aspecte ale ciclului vieții familiale în satul românesc din NV Transilvaniei la mijlocul sec al XIX-lea* sau studiul privind *Ilegitimitatea în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: contribuții documentare*, în *Populația României. Trecut, prezent, viitor. Evoluția*

familiei, dar mai cu seamă aspectele ce țin de degradarea sau, după caz, finalizarea acesteia, toate aduc după sine un mare număr de copii ilegitiimi este ideea care a fost surprinsă în numeroase articole de specialitate.

Dincolo de toate aspectele ce țin de evoluția familiei, pe parcursul demersului nostru, atenția ne va fi îndreptată asupra elementelor ce afectează în mod negativ familia. Prin prisma unei modernizări a societății, ilegitimitatea, concubinajul sau divorțul sunt tot mai des întâlnite în satul tradițional. Prin intermediul acestor derapaje putem descoperi comportamente familiale și cotidiene care de multe ori nu sunt nici mai mult nici mai puțin decât reflexia clară a comportamentului individului.

Surse

În vederea realizării acestei lucrări am apelat la o gamă variată de izvoare și surse bibliografice de specialitate care au fost de un real folos ca punct de pornire în cercetarea efectuată. Informațiile din sursele avute la dispoziție variază în funcție de perioadă și regiune, de aceea trebuie analizate cu mare atenție deoarece o analiză și o comparație amănunțită a informațiilor provenite din mai multe surse va reflecta atingerea scopului propus. Perioada interbelică este una cu un însemnat număr de studii demografice. Sunt realizate numeroase cercetări care au la bază informațiile oferite de către registrele parohiale de stare civilă, oferind o imagine cât se poate de completă asupra realităților demografice.

Astfel, una dintre cele mai importante surse, cu caracter inedit pe care le vom folosi în elaborarea lucrării vor fi Registrele de stare civilă aflate în cadrul Direcției Județene Sălaj a Arhivelor Naționale. Sistemul registrelor de stare civilă, extins din Apus și în zona Transilvaniei într-o primă instanță în rândurile parohiilor catolice, apoi reformate, iar din secolul al XVIII-lea și în parohiile ortodoxe și greco-catolice, fiind preluat și de preoții sălăjeni, contribuie din plin la realizarea cercetărilor noastre. Cu ajutorul acestora, adunate într-o colecție pe o perioadă cuprinsă între anul 1703 și până în preajma Primului Război Mondial și nu numai, în funcție de parohie și modalitatea de organizare a preotului, am cuantificat multiple date importante studiului de față. Alături de acestea, presa vremii reprezintă o importantă sursă în cadrul acestei cercetări deoarece vine să completeze imaginea de ansamblu a fenomenului ilegitimității în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Aspecte legate de evoluția, și mai ales de combaterea, concubinajului au fost tratate în periodice precum: *Biserica și Școală*, *Buletin eugenic și biopolitic*, *Telegraful Român*, *Tribuna Poporului* sau *Unirea*.

Metodologie

În ceea ce privește metodologia cercetării, ne-am propus o îmbinare a metodelor pentru o mai bună lămurire a temei propuse, optând pentru metodele de cercetare specifice istoriei. Astfel, studiul de față are ca metodă de bază analiza de documente, încercându-se atât o investigare calitativă a informațiilor, cât și una interpretativă. Abordarea multidisciplinară oferă o perspectivă complexă asupra evenimentelor și a atitudinii societății românești în fața ilegitimității. În acest scop una dintre metodele pe care le vom aborda în cercetarea noastră va fi cea de tip longitudinal, urmărind surprinderea și analiza faptelor și a evenimentelor în evoluția lor pentru a identifica factorii care influențează dezvoltarea acestui tip de comportament. Am optat deasemenea și pentru metoda comparativă pentru o evidențiere mai clară a asemănarilor și a deosebirilor dintre comunitățile regiunii studiate.

Structură

Lucrarea este structurată în 6 capitole, la care se adaugă introducerea și concluziile aferente. De asemenea, bibliografia utilizată întregeste studiul de față. Astfel, un prim capitol tratează istoriografia problemei până în momentul de față care restrânsă din punct de vedere cantitativ, dar însemnată din punct de vedere informațional este folosită ca bază de pornire în studiul efectuat. Sunt prezentate de asemenea tipurile de surse folosite precum și metodologia de lucru.

Pentru a putea surprinde, în mod cât mai original și corect, manifestarea fenomenului ilegitimității în parohiile comitatului Sălaj, a fost necesar să prezentăm, în al doilea capitol, *Considerații generale privind ilegitimitatea în Transilvania*, aspecte generale privind dinamica și structura nașterilor, atât la nivelul Transilvaniei cât mai cu seamă la nivelul Comitatului. Am urmărit astfel evoluția ilegitimității pe un eșantion de parohii ce au stat drept studiu de caz. A fost analizată repartiția anuală, lunară și pe sexe a nașterilor ilegite, urmărind cu atenție comportamentele specifice ale fenomenului atât în mediul rural, cât și în mediul urban. Studiul nostru se întinde pe două dimensiuni temporale, astfel a fost urmărită evoluția acestui fenomen pe eșantioane de parohii doar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, precum și pe eșantioane de parohii care cuprind și perioada de început a secolului XX. Un alt aspect atins în acest capitol a fost cel referitor la evoluția ilegitimității în rândul cunității de etnie rromă. Nici aspectele ce definesc evoluția ilegitimității în parohiile sălăjene pe durata Primului Război Mondial, nu au fost omise. Ba mai mult se urmărește dacă acest fenomen ia amploare sau nu în vreme de război.

Capitolul imediat următor, *Evoluția și structura mortalității în parohiile sălăjene*, se concentrează pe o analiză asemănătoare a fenomenului ilegitimității, însă de această dată din perspectiva mortalității, în parohiile sălăjene. Sunt prezentate principalele cauze de deces în rândul copiilor precum și studii de caz pe parohiile cu mortalitatea cea mai ridicată din Comitat. Cu ajutorul consemnărilor din registrele parohiale facem o analiză a deceselor copiilor născuți ilegitim pe sexe, pe grupe de vârstă, punând accent pe valorile ridicate ale mortalității infantile.

Următorul capitol, *Imaginea ilegitimității între moral și imoral*, tratează problema ilegitimității din punct de vedere imagologic. Este urmărit, de asemenea și felul în care imaginea copiilor născuți în afara căsătoriei se reflectă în folclor. În subcapitolul *Copilul ilegitim între autoritatea ecleziastică și autoritatea laică* se pune accentul pe statutul copiilor născuți în urma acestor legături. Astfel, se va urmări imaginea acestor copii din perspectivă ecleziastică de la naștere și până la moarte. Aducând în prim plan imaginea ilegitimității, observăm că cei mai afectați de pe urma acestui fenomen au fost copii. Aceștia, pe lângă faptul că nu aveau nici un rol activ în dezvoltarea acestui fenomen, sunt nevoiți să suporte pe întreg parcursul vieții stigmatul ilegitimității. Dacă în cazul mamei, acceptarea ilegitimității se dovedește a fi o alegere, în cazul copiilor nu poate fi vorba de o alegere proprie. În aceste condiții, ipostazele în care apare copilul ilegitim, sugerează, fără îndoială, condamnarea la o marginalizare din partea societății, lucru ce îi afectează întreaga existență.

Cel de-al cincilea capitol, *Derapaje ale vieții matrimoniale în Comitatul Sălaj. Concubinajul și divorțul*, ne oferă o imagine asupra formelor de devianță socială, care duc la modificarea percepției asupra familiei.

Evidențierea factorilor care influențează constituirea familiei, precum și evoluția sa în sânul comunităților ne oferă o imagine asupra unor posibile cazuri de divorț sau în cazul nerealizării cununiei a conviețuirilor în concubinaj. Odată cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Transilvania, intervin o serie de schimbări atât de natură socio-economică, cât și juridică care influențează într-o oarecare măsură comunitatea ardeleană, îndeosebi familia. Însă cele mai importante schimbări intervin la nivelul mentalului societății, odată cu diminuarea puterii ecleziastice în viața privată a familiei, prin introducerea după 1895 a lergislației laice în problemele de stare civile, ce a avut ca și consecință înmulțirea divorțurilor, a conviețuirilor în concubinaj și, în consecință, creșterea ilegitimității¹.

¹ Sorina. P. Bolovan, Ioan Bolovan, "Familie și comportament matrimonial în Transilvania între 1850-1914 (între tradiție și modernizare)", în *Om și societate. Studii de istorie a populației României (sec. XVII-XXI)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 123.

Pornind de la bogăția informațiilor furnizate de materialul arhivistic, am încercat să reconstituim familiile de concubini din parohiile sălăjene. Concubinajul în sine s-a dovedit a fi prin abordarea lui, o importantă particularitate de a descoperi realitățile familiale și cotidiene. Astfel, în urma reconstituirii acestor familii de concubini am descoperit o altă latură a ilegitimității. Am încercat în acest capitol, în cadrul fiecărei analize a grupurilor de parohii în care existau familii de concubini, să oferim o imagine de ansamblu a familiei sălăjene ieșită de sub rigorile și docmele bisericii care prin statutul de concubini ai membrilor ei contribuie la dezvoltarea fenomenului ilegitimității. Pentru a putea aprecia cât mai corect dezvoltarea acestui fenomen din cadrul familiilor de concubini am identificat numărul de copii născuți în fiecare familie, dar și durata de viață a acestora. Spre surprinderea noastră observăm că, intrarea în legalitate, nu se afla printre obiectivele acestor tineri care nu se grăbeau să își legalizeze relația, existând cazuri în care au fost aduși pe lume până și 9 copii în statutul de concubini.

Am acordat o atenție deosebită și unui fenomen, pe cât de controversat pe atât de complex în epocă și anume divorțul, analizând într-un subcapitol evoluția acestuia în Comitatul Sălaj, deoarece o parte din femeile divorțate aduc pe lume copii fără a se angaja într-o altă căsătorie, în aceste condiții născându-se copii cu statutul de ilegitiimi.

Într-un ultim capitol, *Femeia, factor al imoralității* aducem în discuție imaginea și statutul femeii în comunitatea ardeleană, îndeosebi în Comitatul Sălaj, ca factor principal în dezvoltarea acestui fenomen. Cercetarea noastră e structurată pe șapte direcții în funcție de statutul acestora, astfel de la "fată greșită" la "deflorată", concubină, prostituată, divorțată, văduvă sau servitoare, toate aduc pe lume copii, care nefiind concepuți într-un cadru legal, capătă statutul de ilegitiimi.

În linii mari ilegitimitatea era văzută ca un dezechilibru care marchează societatea ardeleană fiind pusă pe seama diminuării autorității ecleziastice în viața de familie, pe creșterea demografică odată cu începutul secolului al XX-lea, dar și pe schimbările survenite la nivelul mentalului societății.

Aducerea în lumină a acestor aspecte ale vieții sociale a românilor sălăjeni contribuie la descoperirea particularităților locale ale acestor comunități făcându-ne o idee asupra modului de supraviețuire, dar și a modului în care sunt percepute evenimente precum nașterea, căsătoria sau moartea. Contribuția noastră prin prisma acestei cercetări vine să scoată în evidență un stil de viață și gândire descoperit prin intermediul acestor surse care ne prezintă o lume ghidată de tradiție sub auspiciile credinței.

Se poate constata astfel în urma cercetărilor efectuate până la momentul respectiv că speranța de viață a acestor copii este una în general redusă, datorită probabil condițiilor sociale ale familiei sau dezinteresului mamei în unele cazuri. Astfel, în baza registrelor parohiale, observăm în cazul acestor localități un număr ridicat de decese, majoritatea din cauze firești după cum consemnau preoții. O parte din cei care supraviețuiau primelor săptămâni de la naștere mureau până în vârsta de 7 ani. Din analiza acestor date putem afirma că interesul față de acești copii era mai scăzut, acest lucru observându-se încă de la botez, care de cele mai multe ori se făcea în grabă și fără respectarea întru totul a obiceiurilor.

*

În concluzie, dacă analizăm aspectele ilegitimității din unele localități ale județului Sălaj, fie că este vorba de concubinaj, fie că vorbim de legăturile extraconjugale, acestea își aduc contribuția în observarea dezvoltării acestui fenomen în general ca parte componentă a vieții de zi cu zi a românilor. Cu toate că cercetarea pe baza registrelor de stare civilă este în permanență utilizată în încercarea de a cuantifica principalele momente ale vieții omului, cum ar fi nașterea, nunta sau moartea, vedem cum acestea totodată ne oferă o imagine cât se poate de clară asupra universului cotidian al indivizilor, precum și a transformărilor existente la nivelul mentalității colective.

Se poate constata în urma problemelor atinse pe parcursul acestei cercetări faptul că atitudinile și comportamentele manifestate de comunitatea din care făceau parte și nu numai, influențează integrarea copiilor cu acest statut în societate. Poate nu atât de mult din punct de vedere legal, căci o simplă oficializare a relației părinților modifică și statutul copilului, cât mai mult la nivelul mentalității colective deoarece caracterizarea de *nelegiuit*, vine să influențeze relaționarea lui cu ceilalți.

Este important de menționat faptul că prin intermediul acestui studiu am tratat în linii generale aspecte ce țin de identificarea comportamentelor atât la nivel ecleziastic, cât și social în privința fenomenului ilegitimității. Firește că aprofundarea cercetărilor poate scoate în evidență noi și ineresante aspecte în reconstituirea realităților satului românesc și cu atât mai mult în identificarea particularităților fiecărei zone studiate. Aceste particularități care ne ajută să înțelegem mai bine modul în care gândeau și acționau românii ardeleni în astfel de circumstanțe.

Observăm astfel cât de variat și complex se dovedește a fi fenomenul ilegitimității. Dincolo de legăturile ilicite între tineri și nașteri în afara cununiei, ilegitimitatea în sine reprezintă un adevărat stigmat. Pentru majoritatea femeilor, ilegitimitatea reprezintă, în fapt, o realitate cauzată de condițiile sociale în care se regăseau. De regulă își acceptau statutul având

un rol activ în întreținerea acestui fenomen, comparativ cu copiii lor, care nu sunt decât victimele unor încercări, fără succes, de a-și întemeia o familie.

S-a dovedit în urma cercetărilor efectuate că ilegitimitatea nașterilor nu a reprezentat doar o caracteristică a vieții urbane moderne, unde odată cu transformările societății se modifică și mentalul social, ci a fost o realitate regăsită și în societatea tradițională, fenomenul fiind prezent și la sat. După cum am observat din studiile efectuate, dezvoltarea acestui fenomen, nu reprezintă neapărat o emancipare din tradițional, în condițiile în care comunitatea, adesea în contradicție cu biserica, acceptă relațiile lipsite de cununia religioasă. Dincolo de toate aceste constatări se remarcă faptul că, o vină aproape absolută, am putea spune, i-a fost atribuită femeii. Așteptările de la aceasta, atât din partea comunității cât și din partea bisericii au fost de castitate înainte, fidelitate în timpul mariajului și de abținere după moartea soțului. Într-o societate în care rolurile din interiorul familiei erau foarte bine stabilite, existența unor eventuale ”derapaje” influențează fără precedent echilibrul acesteia.